

* מהותה של הספרנות

בתורת הקדמה

אין הספרנות תובעת דייקנות של מכונה, העושה אותה פעולה עצמה מתוך חזרה חדגונית ושיגרתית; אבל תובעת היא סדר ושיטה, שבלעדיהם לא תיתכן יעילות בעבודת הספרייה. הדברים אמורים בספריות מכל הסוגים: החל בבית הספרים הלאומי הגדול ביותר וכלה בספרייה המקצועית המיוחדת או בספרייה הכפרית הקטנה ביותר. וזהו ההסבר לתשומת חלב הקפדנית מאת כל המתחילים בלימוד פרטי השיגרה של עבודת יומם. ספר, תיק או רשימה שאינם במקומם הקבוע גורמים ביטול זמן ולא יבוד יעילותם בשעה שנוקקים להם; ולפעמים, כגון במקרה שהתיק הוא ממסמכי ספרייה מקצועית של מחלקה למחקר, עלול הדבר אף לעכב אנשים רבים ממלאכתם, דבר הכרוך גם ברוגז ובנוק. תפקידי שיגרה אלה, אף כי אינם ממצים בשום פנים את תכליתה של הספרנות ומגמתה — מידת השיבותן למהלך העבודה המסודר, כה רבה היא, עד כי יש ויש לעמוד על עשייתן ביעילות.

פרטי עבודה זו, אף כי אינם שווים בכל הספריות, חותרים הם תמיד לאותן תוצאות או לתוצאות דומות. הם מתייחסים, בראש ובראשונה, לאוסף — מונח קיבוצי, הכולל ספרים, דברי דפוס, מפות, כתבי־יד, סריות, כתבי־עת, תדפיסים, קונטרסים, כרזות, לוחיות פנס קסם, מיקרופילמים, לוחות גרמופון וכל יתר הפרטים שספרייה אוספת אותם ומשמרתם לדורשיה. החלק הנכבד ביותר של האוסף הוא, לכאורה, הספרים: אבל אין זה מחויב המציאות, שכן בספריות מקצועיות שליד מפעל תעשייה או תחנות מחקר מקדימה העבודה השוטפת את הספרים שיצאו לאור, ועיקר האוסף אינו מורכב מהם, כי אם אולי מקטעים של כתבי־עת מדעיים, או תמציות תכנם או אף רשימות בכתבי־יד. אך, יהיה אוצר הספרייה אשר יהיה, חייב הוא, במידה שאין נזקקים לו, להיות ערוך בספרייה לפי הסדר הקבוע שהותווה למענו.

אחד התפקידים הראשונים של כל עובד חדש בספרייה הוא לימוד דרכי סידור האוסף, אשר בדרך כלל אינו אלא לימוד ראשי־הפרקים בשיטת המיון

* מתוך הספר: Gray, Duncan. Fundamentals of Librarianship. London, : Allen & Unwin, (1949).

הנהוגה באותה ספריה. רוב הספריות הציבוריות נוהגות להשתמש בחלוקה העשרונית, שהומצאה על-ידי הספרן האמריקאי מלויל דיואי; שיטה זו פורסמה לראשונה בצורה פשוטה ביותר בשנת 1876, ושבה והורחבה מאז ארבע עשרה פעמים, עד שהפכה אותו כרך ענקי — גלגולה הנוכחי. ספריות אחרות משתמשות בשיטות-מיון אחרות, כגון: זו של ספרית הקונגרס האמריקנית; או הרחבת שיטת המיון של דיואי שנעשתה בידי המוסד הבין לאומי לביבליוגרפיה והנדועת בשם: „שיטת-מיון עשרונית אוניברסלית“, או: „דיואי המורחב“; או המיון-העניני, פרי אמצאתו של הספרן האנגלי ג'מס דף בראון; או שיטת המיון שהומצאה בידי הספרן ההודי רנגנתן (שיטת נקודתים). עקרון ראשון של כל השיטות האלה הוא חלוקת שדה-ההכרה, כפי שהוא כלול בספרים וברשימות, לכמה מחלקות ראשיות, שאינן מתנגשות זו בזו אף בנקודה אחת. כל מחלקה ראשית תחולק למחלקות משנה, וכן הלאה עד לפרטי פרטים. חשיבות יתירה נודעת למיון לגבי הספרנים, ויש להקדיש לו תשומת-לב מיוחדת.

קו עיקרי של כל תכנית למיון ספרים הוא — כאשר נמצא להלן — כי כל נושא מיוצג ע"י סימן או סמל, בחינת נוטריקון של שמו; ידיעת כל אותם סימנים או סמלים נקנית והולכת תוך כדי נסיון, משתמשים בהם במידה שווה לגבי כל חומר הטעון סידור: ספרים על מדפיהם, דברי דפוס כרוזת בתיבותיהם, כמוהם, ניירות או תדפיסים בתיקיהם הזקופים.

תפקידו הראשונים של הספרן החדש יהיו בודאי קשורים ברובם בפרטי סידור המדפים. הספרייה נועדה לשמש את הקוראים, ובמשך יום העבודה רבים הספרים המבוקשים ומוחזרים על ידיהם. את אלו המבוקשים חייב אתה למצוא תחילה, ומכאן הצורך בסידור מדוקדק של המדפים והתיקים; את הספרים המוחזרים למשל, חייב אתה להשיב אל מקומם על המדף או בתיק. כמות העבודה הכרוכה בשטח זה תלויה בסוג הספרייה ובמספר הקבלות וההשאלות ליום. במחלקת השאלה עמוסה של ספרייה ציבורית גדולה עשויות פעולות אלו להגיע לכדי עשרת אלפים ליום אחד, ואילו בספרייה בינונית או קטנה יכול מספרן לנוד בין אלף ל... חצי התריסר. כמות העבודה תלויה במידה רבה גם בשאלה, אם יש לקוראים גישה חפשית אל הספרים והתיקים או לא. במקרה הראשון, והוא נהוג במחלקת ההשאלה של רוב הספריות הציבוריות באנגליה ובאמריקה — קרוב לודאי שספרים רבים יימצאו מועתקים ממקומם על המדף, כי בני-אדם שלא קיבלו אימון בעניני הספרייה נוהגים להתרשל בכגון דא. הרי שיש צורך בבקורת המדפים מדי יום ביומו לשם הסדרתן של „העתקות“ אלה, מלבד חובת השיגרה להשיב את הספרים שהשתמשו בהם אל מקומם על המדף. מלאכה זאת פשוטה היא, למעשה, ביחוד לאחר שאדם מסגל לעצמו את עיקרי הקיום של מערכת המיון — ועלולה היא ליהפך חדגונית ומשמעממת, ובכך לעודד רישול בעבודה. הכרח הוא לספרייה טובה, שעבודה זאת תיעשה כתיקונה, והטעמים לכך כבר נרמזו לעיל; ואולם התענינותם של הנוגעים בדבר תוכל להשתמר בידם, אם ינהגו לבקר בספריות אחרות בכל שעת כושר ולבדוק שם את מצב המדפים, כדי להשוות את העבודה באותן ספריות אל זו שאצלם.

תוך כדי מלאכת השיגרה של סידור המדפים יזכה הספרן הצעיר ליתרון בהיסח הדעת, מעין מה שנקרא בלשון החימאים „תוצרת לואי“; בהתבוננו יום יום אל אותם הספרים או אל ספרים דומים, ילכו וייקלטו הפרטים התיאוריים שלהם בזכרונו. ספריה בעלת רמה מתאימה תכיל מן הסתם ממיטב הספרים. ושמותיהם ושמות מחבריהם יחרתו על לוח לבו. ואם יתעורר עוד לצעד נוסף ויטרח לבדוק את תכנם של כמה מהספרים מדי שבוע בשבוע, יעלה בידו שתיים: ראשית, ירחיב את ידיעותיו שלו; שנית, יוכל למלא את חובותיו הספרניות ביתר יעילות, כי ירבה וילך כשרו לסייע לקוראים, בהציגם שאלות על ספרים שהם מבקשים לקרוא. מלאכת השיגרה של סידור המדפים חשובה לא לספריה בלבד, כי אם, בה במידה, אף לספרן. ככל שהוא מרבה לבדוק את הספרים בספרייתו שלו ובספריות אחרות, בבתי-מסחר לספרים ובבתים פרטיים או בכל מקום בו הוא עשוי לבוא במגע אתם, כן יוסיף לפתח בתוכו אותה ידיעת הספר וחוש ההבחנה בין טוב ורע הכרוך בה — שהם מסימני-ההיכר של הספרן הטוב.

בחלקה השני של עבודת השיגרה, שיש בו כדי למשוך את דעתו של הספרן הצעיר — הוא הקטלוג. וספריה החסרה קטלוג טוב שירותיה לקויים, כי שאלות רבות שהן מענינה יוצגו לפניה, בלא שתוכל לתת עליהן תשובה מניחה את הדעת. פותרי חידות תשבץ נתקלים לעתים קרובות בחילוף השמות „קטלוג“ ו„רשימה“ שמקורו בהנחה, כי אלה הם שמות נרדפים, ולא היא. הקטלוג נותן אמנם רשימת הדברים הנמצאים בספריה, אך הוא נותן יותר מזה. אין הוא רשימה סתם, כי אם סידרה של רשימות, הקשורות ביניהן הדדית. בקיצור, ה„רשימה“ פשוטה היא, ה„קטלוג“ — מורכב. קטלוג של ספריה נועד לתת תשובה על כל אחת מארבע שאלות ראשיות אלו:

- (א) היש בספריה ספר מסוים, ששמו ושם מחברו ידועים?
- (ב) היש בספריה ספר, ששמו בלבד ידוע?
- (ג) היש בספריה ספרים מאת מחבר מסוים?
- (ד) מהם הספרים המצויים בספריה על נושא מסויים?

הקטלוג של הספריה צריך לאפשר מתן תשובה על כל השאלות הללו, פרט אולי לשאלה ב'.

כדי לענות על השאלות הללו, נוהגים במקומות שאין בהם קטלוג מילוני העונה בא"ב אחת על כל השאלות — לחלק את הקטלוג לשנים: חלק אחד ערוך לפי סדר הענינים וחלק שני לפי סדר אלפביתי של שמות מחברים, ולפעמים משולבים בו שמות הספרים, המסודרים לפי א"ב של תיבותיהם הראשונות (בהשמטת ה' הידיעה). בחלק הערוך לפי סדר הענינים באים סמלים תחת שמות הענינים, והם לקוחים משיטות המיון הנהוגה בספריה: העשרונית, הענינית, זו של ספרית הקונגרס וכד'.

סמלים אלה הם כרגיל מספרים או אותיות או צירוף שניהם כאחד. סדר הערכים נעשה איפוא לפי מספרים, או לפי א"ב תחילה ואחר-כך לפי מספרים. כמילון עזר שלפיו אפשר למצוא את הסמלים המבוקשים, קיים מפתח אלפביתי של שמות הענינים, שם-שם וסמל המיון של ענינו בצדו.

אם צריך אתה תשובה לשאלה הראשונה המובאת לעיל — היש בספריה ספר ששמו ושם מחברו ידועים? — תמצאנה במהרה בהיעזורך בקטלוג המחברים. אם שם הספר בלבד ידוע לך, תמצא את התשובה בקטלוג המחברים, אם אך נהגו להכניס בו שמות הספרים. אך אין אף קטלוג נוהג להביא את שמות כל הספרים, ויתכן איפוא שיהיה עליך להיזקק לאחד מספרי השמוש החייבים לעמוד לרשות הקורא, ואשר עליהם יורחב הדיבור באחד הפרקים הבאים.

השאלה השלישית — מהם הספרים של סופר מסויים המצויים בספריה? — גם היא נפתרת עם הצצה בקטלוג המחברים. קשה יותר היא השאלה הרביעית — אילו ספרים מצויים בספריה על נושא ידוע? — כי כאן עליך להשתמש בקטלוג הענייני או הממוין. כפרוזדור לכך הוא המפתח האלפביתי למערכת המיון, שעליו, כנזכר, לעמוד לשימוש הקורא יחד עם קטלוג העניינים, ועליך להשתמש בו בזירות יתירה. עליך לעיין בו לא רק לפי שם הענין השגור בפיך, אלא בשעת הצורך גם בחליפי השם הזה ונרדפיו; כן עליך לזכור כי יש ספרים הדנים בנושא אחד ויש הדנים בשנים נושאים או יותר. ופרטים ברורים צריך שינתנו בקטלוג על הספרים המורכבים כעל הפשוטים. בשלב הראשון של למוד הספרנות דינו, אם נכיר, מה גדולה מידת הסיבוך והקושי במקצוע זה. וכי לשם מילויה הנכון דרושה בקיאות מקפת בספרים. בספרים הדנים בספרים ובמקורות של אינפורמציה. אולם השאלות שהמתחילים חייבים להשיב עליהן הן בדרך כלל מעין אלו. שאפשר לפתור ע"י שימוש נכון בקטלוג העניינים ובמפתח האלפביתי הנספח אליו. אם מצוי קטלוג מילוני, הריהו כורך את כל הערכים — של שמות המחברים, הספרים והעניינים — באלף־בית אחד, כדרך אנציקלופדיה.

כבענין הספרים שומה על עובדי הספריה לנצל כל הזדמנות הבאה לידם ולבדוק קטלוגים של ספריות אחרות מלבד זו בה הם עוברים. אגב, כך ימצאו כי בספריה פלונית רב הפירוט מאשר באחרות. כך, למשל, יביא קטלוג של ספריה שימושית גדולה לא רק גופי פרטיו של ספר — שם המחבר, שם הספר, מספר המהדורה, תאריך ההוצאה ופרטים על ציורים — כי אם גם את התבנית באינצ'ים או בסנטימטרים, או בציון מידות הפורמט המקובלות: (8^ו אוקטבו, 4^ו קוארטו וכו') מספר העמודים, ואם רצופה הפגינציה או לא. מקום ההוצאה ושם המו"ל, ואולי אף הערה על הספר או ביאור תכנו. לשם ביקורת רצוי מאד, שילמדו יפה את פרטי הרישום של ספר אחד או שנים, שמן הראוי שימצאו בכל ספריה, אח"כ כיצד נרשמו בכל קטלוג הנבדק על ידיהם. ודאי שאין די במבחן זה להערכת סדור הקטלוג בספריה הנדונה, אך לעתים קרובות יש בכך משום רמז, הטעון אישור ע"י בדיקות נוספות.

לעולם אין להסיח את הדעת מן העובדה, שקטלוגים ושיטות מיון של ספרים אינם מטרה לעצמה כי אם אמצעים להשגת מטרה. המטרה היא הכשרה לשימוש מהיר ונכון באוצר הספרים, ורק במידה שהם ממלאים תנאי עיקרי זה, זכאים הם לעמל הרב הכרוך בשימוש בהם. אמר מי שאמר, כי מגמת הספרנות היא להעלות משטר מתוהו. ורק לאורה אפשר להעריך נכונה את פרטי מלאכת הספרן.

הפרטים המהויים את הפרשה השלישית מתפקידי השיגרה של הספרן הם אלו הנוגעים ליחסים שבין חברי המנגנון ובין הקוראים המשתמשים בספריה. קשרי הקוראים אל המנגנון שונים הם בהתאם לסוג הספריה וממדיה. במוזיאון הבריטי למשל, עומד לשימוש, על-גבי מדפים פתוחים, מבחר גדול של ספרים. השימוש ביתר הספרים מחייב ידיעת שמות המחברים, מאחר שהקטלוג של המוזיאון הבריטי קטלוג של מחברים בלבד הוא¹. יחד עם זה עומדים לרשות הקוראים ספרי שימוש, לפיהם אפשר למצוא את שמות המחברים, וספרן תורני מצוי תמיד אצל שולחן המודיעין לעזר הקוראים. הזמנות של ספרים מוגשות ע"י הקורא על פתקי-נייר משורטטים עם רווחים למילוי פרטים מהקטלוג ומספר השולחן שלו באולם הקריאה, ושליחים מביאים את הספרים אל שולחנו.

שיטה זו בשנויים קלים, מקובלת ברוב ספריות העיון הגדולות. בספריות אוניברסיטאיות נוהגים לערך כך, אך רוב הספרים נתנים להשאלת-חוץ לפרקי זמן קבועים. יש מדינות בהן קיימות מלבד בית הספרים האוניברסיטאי הראשי, גם ספריות של קולג'ים או של פקולטות, לרוב בהנהלתו של הספרן האוניברסיטאי. בספריות אוניברסיטאיות משתמשים בעיקר חברי האוניברסיטה — סטודנטים וחברי הפקולטות — אנשים החייבים לדעת יפה את מבוקשם. ואכן מקובל הוא, שעם פתיחת שנת הלימודים מסביר הספרן האוניברסיטאי לסטודנטים החדשים את דרכי הספריה.

בספריות מקצועיות מיוחדות קיים ליכוד הדוק בין הספרן ובין המנגנון. מספר הקוראים הוא לפעמים קטן ביותר; נושאי הספרים מצטמצמים במקרים רבים בשטח צר מאד. ובהתאם לכך טעונים תפקידי הספרן התמחות יתירה. הספריות הצבוריות העממיות מטפלות במספר קוראים רב מכל ספריה אחרת. מספרם כה רב הוא, עד כי המגע בין העובדים ובין הקוראים מותווה על פי קווים, שכל מגמתם לזווג מהירות גדולה של פעולות עם דייקנות מעולה. על פי רוב מצטמצם, איפוא, המגע ברישום שמות הספרים בהישאלם ובמחיקתם בזמן החזרתם; ומספר העובדים בספריות רבות כה מוגבל הוא, עד כי אין זמנם פנוי כמעט אלא לעבודה נחפזת זו. תופעה זו אחת היא בסניף כפרי קטן של ספריה מחוזית ובספרית השאלה מרכזית של כרך, בה מושאלים כ-5000 ספר ליום — המצריכים מספר כפול לערך של פעולות רישום. תכניות למיכון עבודה זו נמצאות עתה בשלב של מבחן, ואת זמנם הנחסך של העובדים העשוי להתקבל כתוצאה מכך, אפשר יהיה לנצל למטרות אחרות בכלל. מטרות אלה שחשיבותן מרובה — הרחבת הטיפול האישי במבחר הספרים ושכלולו במידה הרבה יותר גדולה מאשר היה בדרך כלל עד כה, חוץ מאשר במספר קטן של ספריות. שירות זה פותח באמריקה בהיקף נרחב יותר מאשר באנגליה. בה הוא נודע בשם „שרות העצות לקוראים“.

עבודת השיגרה של הספריות, כהיגלותה לעיני המתחיל, נחלקת איפוא לשלוש פרשיות; סידור האוסף והמדפים, מתן הדרכה על אספי הספרים לפרטיהם,

¹ קיימים מפתחות עניינים לספרים שנכנסו לספריה המוזיאון משנת 1880 והלאה. מוספים מתפרסמים עתה אחת לחמש שנים.

ושיתוף בין העובדים והקוראים. היא משתנה מבחינת הכמות והאופי בהתאם לסוג הספרייה ואל לו לספרן להסתפק בדיעת מחלקתו או ספרייתו בלבד. שומה עליו להשתמש בכל שעת כושר למען הרחיב את ידיעותיו, באמצעות התבוננות אל דרכי עבודתן של שאר מחלקות וספריות, כל אימת שהדבר בידו.

פרק ב'

ספרנות בפועל

בסקירה ראשונה אין אתה מוצא כמעט כל צד של שיתוף בין סניף כפרי של ספרייה מחוזית למשל, ובין ספרייה מרכזית בכרך גדול. כאן אוסף קטן של 150 ספר לדוגמא, מסודרים אולי בארונות ספרים, ואולי רק שטוחים על גבי שולחנות וספסלים, כי אין ארונות בנמצא, ועובד מתנדב ממונה עליו לחלק את הספרים לקומץ האנשים המבקרים שם ערב אחד בשבוע, בו פתוח הסניף לקהל. וכאן בנין רב־רושם, סמוך למרכז הכרך, המשכן בתוכו שורה של אגפים מתואמים, אגף־אגף וספרן מוסמך בראשו, עם אוצר־ספרים ראוי לשמו. סגל של סגנים, אחד מומחה, אחד לבלר, חניכים מספר, ועל התיאום והניהול מנצח פקיד ראשי מטעם מועצת העיר. אכן מועט הוא המשותף לשניהם בסקירה ראשונה; אעפ"כ נעשית למעשה כאן וכאן אותה מלאכה עצמה, השוקדת על צרכי הקריאה של תושבי המקום. התפקיד העיקרי של הספריות הוא מצד אחד לעשות את כל ההסדרים ולנקוט כל הטכסיסים כדי להפגיש את הקורא עם הספר. ומצד שני לנקוט את הצעדים הדרושים לשמירת הספרים, להבטיח שישתמשו בהם בצורה נאותה ולא יוסיפו להחזיקם מעל לזמן שנקבע עפ"י תקנות הספרייה. חובה נוספת, עקרונית — המיוחדת לספריות צבוריות, אך לאו דוקא להן בלבד — היא להודיע לקוראים את טיבו של אוסף הספרים בדרכי פרסום והצגה שונים, שיתוארו באחד הפרקים הבאים. בתי־הספרים הלאומיים, המקצועיים־מיוחדים, והאוניברסיטאיים משמשים ברובם קוראים, היודעים יפה את אשר הם מבקשים ומכירים את שיטות הספרייה מנקודת מבטן של הקורא, כלומר מצויים אצל קטלוגים של ספריות ודרכי סידורם ואצל ביבליוגרפיות של מחברים וענינים. רבים מהקוראים בספריות הצבוריות והמחוזיות מתמצאים גם הם בשיטות הספרייה, מה שאין כן רוב קוראיהן שנטייתיהם לקריאה הן לעתים קרובות פרימיטיביות ביותר. אם לא ייעזרו ויעודדו ע"י הספרייה, יעמוד בודאי כושרם לבחור ספרים בהגבלתו וצרות אפקו כבתחילה. הרי זו, איפוא, בקעה, שהספריות והספרנים יוכלו להתגדר בה ביעילות יתירה, בהרחיבם את אפקיהם של האיש והאשה הבינוניים, בטפחם בהם ענינים חדשים ונעלמים ובהוסיפם לנקוט את שיטת ההמלצה — בדרך אגב, שהיא זכותם המיוחדת וחלקם מאז בתחום הספקת הצרכים לחינוך נוסף. יפה נאמר בדו"חות החדשים, הדנים בצורך בתיכון־יתר של חינוך מבוגרים, כי עבודה מקיפת רבה נעשתה בעבר ע"י גורמים שאין מגמת פניהם לחינוך במישרים או במפורש; והספריות הציבוריות מהחשובים באותם גורמים הן.

השימוש בספריות ציבוריות מכון באורח כללי לשלוש מגמות עיקריות: חינוך, תרבות ודעה, שעשוע. מטרות אלה אינן מבטלות זו את זו: דבר זה או

אחר שהוא בגדר חנוך בעיני פלוני, אפשר שיהא כתרבות לאלמוני ואפילו דבר שעשועים לפלמוני; אולם החלוקה נטולת-הדיוק, של אוצר הספרים של הספריות הציבוריות, לשתי הקבוצות של ספרות יפה וספרות שאינה יפה היא הצורה המקובלת להפרדה בין שעשועים ובין יתר תכליות הקריאה. חלוקה זאת אינה מניחה את הדעת, כי יתכן שגדול שכר הקריאה בסיפוריהם של סופרים ידועי שם כגון: סקוט, דיקנס, ג'ורג' אליוט, ג'ון אוסטין, וולס, קיפלינג, גלסוורת'י, י. ל. הודסון וד. ל. מורי מאשר בכרכי הביוגרפיות המקושטות, החסרות דיוק לעתים קרובות, הנמנים עם ספרות מדעית. אבן הבוחן של הקריאה היא פעולתה על הנפש, וקריאת ספרים המוסיפים על אוצר ידיעותינו, עוזרים לנו להבין את דרכי הרוח — שלנו ושל אחרים — ומסייעים בידינו לפתח את מהות המחשבה וחוש ההבחנה שלנו, אין ספק שפעולתם טובה היא; ואין מקום ליחס של זלזול דרך אבהות מעושה שנוהגים בקריאת „רומנים“, הנדונים כחטיבה אחת, בלא להבדיל בין הטוב ובין הרע שבהם. קריאת הרומנים הגדולים של הספרות האנגלית נתבסס מקומה בחינוך הרוח האנושי לא פחות מאשר הקריאה בהיסטוריה ופילוסופיה, שהיא מוסיפה עליהן, כעל ענינים רבים אחרים, את פירושיה מאירי העינים.

בענינים שטיבם חינוכי לפי השקפת בית-הספר והקולג' — האמנויות והמדעים, המהווים אותם תלייתלים של הכרות הכלולים בספרים — תוכל הספרייה לתרום תרומה רבה. בחירת הספרים היא מהחשובים בתפקידיו של מדע הספרנות, וחיוב הספרן להעביר לנגד עיניו כל נושא ונושא, לחקור מה הם הספרים שאפשר לרכוש על כל אחד מהנושאים, ומתוך בדיקת הספרים עצמם, מתוך עיון מדוקדק באותם ספרים על אודות ספרים הקרויים ביביוגרפיות, עפ"י רשימות-מקרא שנערכו על נושאים אלו בידי בני-סמכא למקצועותיהם, מתוך תשומת-לב לצרכים שבאו לידי ביטוי בקהל הקוראים ומתוך בדיקת האוסף של שאר הספריות, עליו להחליט אילו ספרים עשויים להביא תועלת מרובה ביותר לספריותו שלו ולעירו או למחוזו שלו. מלאכה זו מחייבת עיון קפדני ושקידה מתמדת; היא צריכה להיעשות בשביל כל סוג של ספרים; והיא טעונה בקורת תדירה, למען בער את כל שהוא בלתי מכוון, מטעה או נושן, ולהכניס תחתיו ספרים חדשים. בקורת זו קצתה נעשית בעקבות בדיקה שבועית של הודעות על פרסומים חדשים — ביקורות ספרים בכתבי-עת ספרותיים ומדעיים, קטלוגים ומודעות של מר"לים, רשימות-ספרים הערוכות ומופצות ע"י ליגת הספר הלאומית וע"י ספריות אחרות; וקצתה, נעשית ע"י בדיקה בלתי פוסקת של מדפים, העוברת וחוזרת ועוברת ממדור למשנהו. רק בדרך זו ומתוך שימת-לב תמידית לאוצר הספרים תוכל העבודה בספרייה להתנהל במלוא היעילות, ואשר לספרים בעלי תוכן מדעי או טכני, אי-אפשר להדגיש במלוא המדה את חשיבות הדבר, הואיל וגילויים חדשים, המצאות חדשות, שכלול תהליכים חדשים ושינויים תמידיים, שהם מהקיום המאפיינים כל-כך את תקופתנו המכנית, תופסים את מקומם של התהליכים הישנים ובאים להשלים את התיאוריות שבספרי-הלימוד, העשויות לההפך עד מהרה מטעות, לא מדויקות או בלתי שלמות. דוגמא לכך אתה מוצא בהתפתחות החדשה באדריכלות ובבנין, לפי שיטת היחידות ובהתליכים טכניים אחרים. המחסור בחמרים, שבא לעולם לאחר השפע והבזבז, מצריך את השימוש בחמרים חדשים,

החובעים תחליכים חדשים או מותאמים; מכאן אף השם הניתן לעתים לשיטת האחידות: „שיטת התואם“. פיקוח התמיד המייגע על אוסף הספרים אין בו הכרח במידה שווה בכל ענפי המדע. פילוסופיה ופסיכולוגיה אינן משתנות בתכנון, ואף שפילוסופים ופסיכולוגים חדשים עומדים ומפרסמים תיאוריות חדשות או מחודשות על פעולת הרוח האנושית, הרי הן באות בדרך כלל להשלים את חיבורי הפילוסופים הקודמים ולא לבוא תחתיהם. חוקים שבמנהג אינם משתנים במהירות בעוד שחוקים עשויים בידי המדינה ניתנים לשינוי פתאומי. ספרייהמופת לדורותיהם הריהם כמבצר מול השינויים בעולם התמורות; מחוזה של שכספיר אפשר שיהא נוח לקריאה בהוצאה חדשה מאשר במהדורת פוליו הראשונה, אך במשמעו ותכנו לא חל שנוי, ושליחותו למעננו הקוראים כיום היא כשליחותו לאלו שהאינו לו בתיאטרון „גלוב“ לפני 350 שנה לערך.

בדיקת משנה של האוסף, ביעור, החלפה, גניזה — לכולם נועד מקום במדע הספרנות, ואין קץ לתהליכים אלו בספרית השאלה; אעפ"כ צריכים אי-אלו ספרים, שאינם מתאימים עוד כספרי הוראה, להישמר כספרי עיון או לצורך היסטורי, והספרן בעבודתו היומית צריך גם להביא בחשבון, כי מותר לשמור את הראוי להישמר. ויש הבדל יסודי בנידון זה בין הספרים המוצגים על מדפים פתוחים וגישת הקהל אליהם חפשית, ובין הספרים הנמצאים במחסן הסגור בפני הקוראים, והספר המבוקש מובא אל הקורא לפי הזמנתו המיוחדת. אולם גם כאן ראוי להיזהר ולהדביק פתק על הספרים שנתישנו, המעיר על משגים ולקויים.

ספרנות כמדע וכמקצוע נועדה בין השאר להכניס שיטה בבחירת הספרים והצגתם ולתת לקורא הדרכה בבחירתם כרצוי לו. בשיטות ההצגה, בסיפוק רשימות מקרא ובהדרכה אישית מביאה הספרנות את מיטב תרומתה כגורם של חינוך והתפתחות רוחנית ואם כי המונחים „חינוך“ ו„תרבות“ אינם מקובלים על בני דורנו, כמוהם כחברות באגודה לתיקון מידות הדדי שהיו מכובדות כל-כך באנגליה לפני דור או שני דורות — צורך ונחיצות הם כיום כזומן מן הזמנים, אלא שהגישה הרגילה אליהם היא אישית, ואין הספרן צפוי למבוכה יותר גדולה בעבודתו מזו שהוא צפוי לה בשעה שהוא מציע עזרה שאינה רצויה. עם זאת עובדה היא, שגישה חפשית למדפי ספריה המונה, דרך משל, 10,000—40,000 ספר אינה כולה לברכה לקורא הבינוני, וסדר הספרים הממוין והמדוקדק על המדפים, עם היותו ברור ונהיר לספרן, אפשר שלא יעורר אלא מבוכה אצל הקורא הבוחר. מכאן נטית החיבה למדפי „הספרים המוחזרים“ מקום העראי לספרים לאחר החזרתם ע"י מגויי ספרית ההשאלה. קוראים רבים אינם זויים כמעט מעל המדפים האלה, ונימוקם אתם: ספר שפלוני מצאו נאה לקריאה לעצמו, ודאי יהיה נאה גם להם. שתיים הן הדרכים המקובלות להתגברות על קושי זה: האחת היא להציג תערוכות קטנות של ספרים, כל אחת על אחד הנושאים, הארצות או הסופרים, ובצדה כרזה או רקע ציורי הבאים להסביר את התערוכה. לעתים קרובות ניטעת בלב הקורא התענינות בדברים שלא הגה בהם ולא נתנסה בהם קודם לכן. השיטה השנייה היא לקבוע דוכן מודיעין, והזמנה לקוראים להסתייע בו בשאלה וקושיה כלשהן; בידי ספרן מוסמך ומסביר פנים עשוי השירות בפינה זו ליהפך עד מהרה חלק חיוני ממנגנון הספריה.

השימוש בספריות לשם שעשוע וביילוי זמן ממדיו עצומים. מיליוני אנשים מוצאים מרגוע והרחבת דעת יתירה בקריאה, בעיקר בקריאה של רומנים, ביוגרפיות וספרי מסעות, אך לא של סוגי ספרות אלה בלבד. אספקה סדירה של סיפורים בלשיים, או סיפורי הרפתקאות בערבות המערב, או סיפורי אהבה — אפשר שתיראה כשירות שאינו זכאי לטיפוח של מוסד תרבותי צבורי ולפיקוח. אולם יש להביא בחשבון שתי נקודות בעלות משקל משדנים בשאלה זו. ראשית, רמת ההישג הרוחני שונה במבוגר ובילד, ואשר כרוך במאמץ קל לאחד עלול להכביד בטרחה על השני; ועצם ריכוז המחשבה על ספר, ויהי תכנון קל כאשר יהיה — יש בו מכל מקום משום ברכה. ושנית, קוראים רבים, לאחר שעות תמימות של עיון בספר רציני, נהנים ביותר מהארגעה שמביאה עמה קריאת ספר בלטרסטי מהסוג החביב עליהם.

אלה הם כמה מהפרטים החשובים ביותר במלאכת הספרן. ישנם פרטים אחרים הזקוקים לכלים אחרים תחת הספרים: אולם הקיום הראשיים של הספרנות הם אלו הנוגעים ליחס בין הקורא ובין הספר לכל תחומיו ודרגותיו השונים. הספרנות אינה דבר שיכול אתה לקנותו במחזור למודים ולראותו מעתה כמוצר גמור ועומד, הנכון להיענות לכל דרישה. יש בה יותר משום לימוד של שיטת עבודה, המחייבת אימון מתמיד, למען החזיקה במצב נכון ועשוי להיענות לדרישות שונות ומרובות, המכוונות אליה בעבודת יום-יום. עבודת יום-יום זו אפשר לה שתהא נעשית בספריה של כרך גדול, של סניף עירוני או מחוזי, או אף של מרכז כפרי. ספרית הכרך הגדול היא לה אוסף מקיף מרוכז בתוך כתליה, כדי סיפוק רובן של הדרישות המופנות אליה, או אל כולן. הסניף העירוני יהא נזקק לספריה המרכזית, כדי לעמוד בדרישות החורגות מתחומיו. הסניף המחוזי יהיו כמדיו אשר יהיו, החל בסניף האזורי וכלה בקטון המרכזים הכפריים, ישאב את צרכיו בחומר ובחבר מומחים מהמטה הראשי של הספריה המרכזית, ואליו יפנה בכל שהוא למעלה מיכלתו.

המקורות הכלליים אינם מסתיימים גם כאן, כי הספריות הגדולות והקטנות כלולות בשדה פעולתם של משרדי הספרים האזוריים שתפקידם הוא, בקצרה, להסדיר השאלת ספרים מספריה אחת לשניה, ולאפשר, למעשה, לכל קוראי הספריות גישה לאוצר ספרים המונה את כרכיו במיליונים.